

ԵՐԿՐՈՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՁԱՏ ՔԱՆԱՆԹԱՐՅԱՆ

ՀՊՏՀ միկրոէկոնոմիկայի և ծեռնարկատիրական գործունեության կազմակերպման ամբիոնի դոցենտ, տնտեսագիտության թեկնածու

ՀԱՅԿԱԶ ԻԳԻԹՅԱՆ

ՀՊՏՀ միկրոէկոնոմիկայի և ծեռնարկատիրական գործունեության կազմակերպման ամբիոնի ասպիրանտ

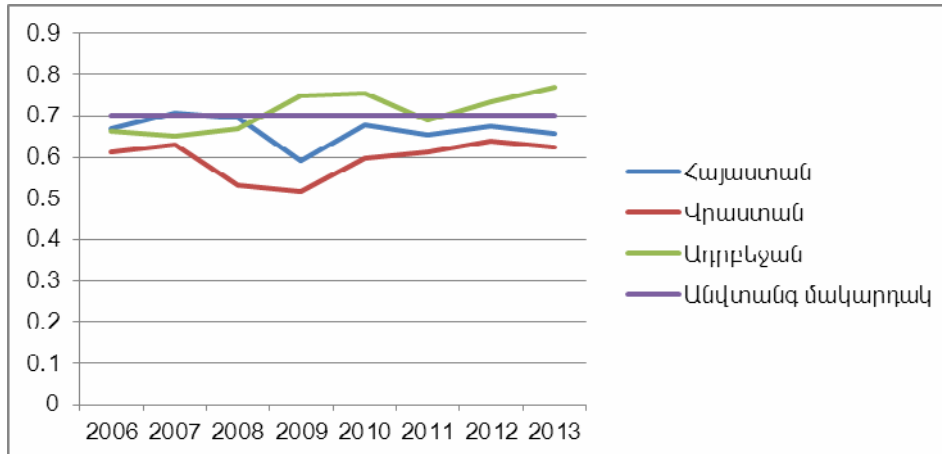
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՆԿՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԿԱ ՎԻՃԱԿԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ

Երկրի տնտեսական զարգացման ուղենիշների բացահայտման գործում կա-
րևորվում է դրա անվտանգության կամ խոցելիության բաղադրիչի նկատմամբ հետևո-
ղական մշտադիտարկումը՝ որպես տնտեսական ճգնաժամերի, արտաքին և ներքին
ցնցումների ազդեցությունների նկատմամբ համակարգի կայունության ապահովման
գրավական: Սերգեյ Գլազկի առաջարկած մեթոդաբանությամբ հեղինակները հաշ-
վարկել են Հայաստանի տնտեսական անվտանգության համաթիվը, քննարկել դրա
հիմքում առկա հիմնական փոփոխականների վարքագիծը, ինչպես նաև տնտեսական
անվտանգության մակարդակից դրանց շեղվածության աստիճանը:

Հիմնաբառեր. տնտեսական անվտանգություն, ճգնաժամ, կենսամակարդակ,
մասնավոր սպառում, ներդրումներ

«Հ տնտեսական անվտանգության ներկա վիճակի գնահատման համար
մենք առաջարկում ենք երկրի տնտեսական անվտանգության (ՏԱ) հասկա-
ցության սահմանման հետևյալ բազմաբովանդակ տարբերակը. «Տնտեսա-
կան անվտանգությունն ազգային անվտանգության բաղկացուցիչ մասն է,
որը բնութագրվում է տնտեսական համակարգի արդյունավետությամբ և
մրցունակությամբ՝ նույնիսկ ներքին և արտաքին վտանգների անբարե-
նպաստ զարգացումների պարագայում»:

Ուսաստանի ԳԱԱ ակադեմիկոս Սերգեյ Գլազևի առաջարկած մեթոդաբանությամբ¹ գնահատել ենք 2006-2013 թվականներին Հարավկովկասյան երեք հանրապետությունների ՏԱ մակարդակն ըստ ընտրված 18 ցուցանիշների: Հայաստանը երկրորդն է իր ՏԱ մակարդակով՝ Ադրբեջանից հետո (գծապատկեր 1):

Գծապատկեր 1. ՏԱ համաթիվը

ՏԱ համաթիվի 0,5–0,699 միջակայքում գտնվելու դեպքում երկիրը բավարար անվտանգ է համարվում²: 2007 և 2008 թվականներին ՏԱ համաթիվը տատանվել է անվտանգության սահմանագծի շուրջ՝ համապատասխանաբար կազմելով 0,707 և 0,695: Համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի պատճառով էականորեն նվազեց Հայաստանի ՏԱ համաթիվը՝ 2009-ին կազմելով 0,591: Դա հիմնականում պայմանավորված է ՀՆԱ անկմամբ՝ դոլարային արտահայտությամբ, տնային տնտեսությունների վերջնական սպառման ծախսերի տեսակարար կշռի, արտաքին պարտքի և աղքատության մակարդակի աճով: Տնտեսության համար ամենավտանգավոր ցուցանիշներից մեկի՝ «հետազոտությունների ու մշակումների (ՀուՄ) վրա կատարված ծախսերը ՀՆԱ-ի մեջ» ցուցանիշով և դրանից բխող նորարարության կատարողականով մեր երկիրն անբարենպաստ դիրքում է, ինչի հետևանքով որոշակի վնասներ է կրում տնտեսական անվտանգության առումով:

Համաձայն մեր կատարած հետազոտությունների՝ հետճգնաժամային հատվածում, տնտեսական աճի վերականգնմանը զուգահեռ, երկրի ՏԱ համաթիվը բարելավվել է՝ 2012 և 2013 թվականներին կազմելով համապատասխանաբար 0,674 և 0,656, ինչը շեղվում է անվտանգության մակարդակից, համապատասխանաբար՝ 3,7 և 6,3 տոկոսով (աղյուսակ 1): Ինչպես Հայաստանը, այնպես էլ Վրաստանը և Ադրբեջանը բացարձակ անվտանգության մակարդակից բավականին ցածր հարթության վրա են: Մեր երկրում 2013 թվականին ՏԱ համաթիվը բացարձակ անվտանգության մակարդակից ցածր է եղել 34,4%-ով:

¹ Տե՛ս Գլազև С., Основа обеспечения экономической безопасности страны: альтернативный реформационный курс // „Российский журнал“. 1997, № 1.

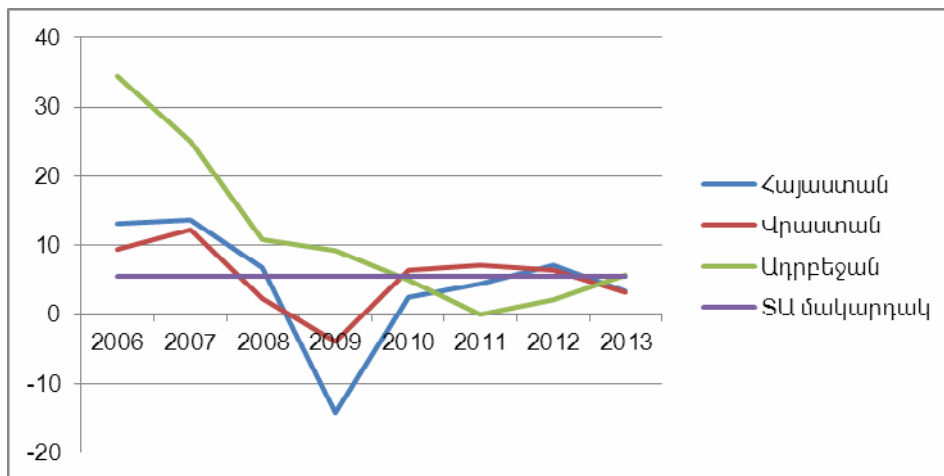
² Տե՛ս Իլլարիонов А., Критерии экономической безопасности// „Вопросы экономики“. 2002, № 3.

Աղյուսակ 1

ՏԱ համաթվի շեղվածությունը

	Շեղվածության չափը անվտանգության մակարդակից (%)							Շեղվածության չափը բացարձակ անվտանգության մակարդակից (%)						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Հայաստան	-1	0,7	15,6	3,3	6,8	3,7	6,3	29,3	30,5	40,9	32,3	34,8	32,6	34,4
Վրաստան	9,8	24,1	26	14,8	12,7	8,7	10,7	36,9	46,9	48,2	40,4	38,9	36,1	37,5
Ադրբեջան	7,3	4,4	-6,8	-7,5	1,6	-5	-9,7	35,1	33,1	25,2	24,7	31,1	26,5	23,2

Հայաստանի Հանրապետությունում 2000-ականների ընթացքում պահպանվել է կայուն տնտեսական աճի վարքագիծ: Միևնույն ժամանակ, կայուն տնտեսական հիմնադրույթները՝ պարտքի ցածր մակարդակը, աճող խնայողությունները և զգուշավոր ֆիսկալ դիրքը, պահպանեցին տնտեսությունը թողարկման ծավալների համընդգրկուն անկման և ֆինանսական ճգնաժամի սկզբնական ազդեցությունից, իսկ արտաքին պահանջարկի և կապիտալ հոսքերի ծավալների անկման ազդեցությունը զգացվեց սկսած 2008-ի չորրորդ եռամսյակից, երբ արդեն իսկ գրանցվեց 5,9% տնտեսական անկում, իսկ տարեկան ՀՆԱ աճը կազմեց 6,9%՝ 2007 թ. 13,7% երկնիշ աճի դիմաց: Ինչպես երևում է աղյուսակ 2-ից, սկսած 2010 թվականից, վերականգնվել է տնտեսական աճը, և այս ցուցանիշի մասով ՏԱ համաթվում արդեն 2012 և 2013 թվականներին գնահատվել է, համապատասխանաբար՝ 1 և 0,64 միավոր:

Գծապատկեր 2. Տնտեսական աճ³

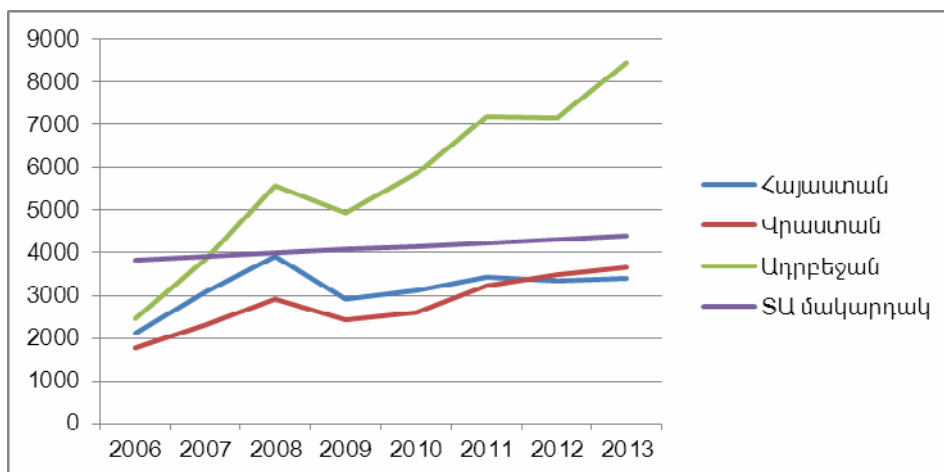
³ Այս և հետևյալ բոլոր գծապատկերների տվյալները վերցված են ՀՀ ԱՎԾ, Վրաստանի ազգային վիճակագրական գրասենյակի, Ադրբեջանի վիճակագրական կոմիտեի, Համաշխարհային բանկի և Արժույթի միջազգային հիմնադրամի պաշտոնական կայքէջերից:

Աղյուսակ 2

Տնտեսական աճի շեղվածությունը ՏԱ մակարդակից և գնահատականը⁴

	Շեղվածության չափը շեմային մեծությունից (%)							Գնահատականը (0-1)						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Հայաստան	-149	-23	356	52,7	20	-30	36,3	1	1	0	0,47	0,8	1	0,64
Վրաստան	-123	56,3	169	-16	-30	-18	41,8	1	0,44	0	1	1	1	0,58
Ադրբեջան	-454	-96	-69	9,1	98,2	60	-5,4	1	1	1	0,91	0,02	0,4	1

Դիտարկվող ժամանակաշրջանում ներդրումները նվազել են աճող տեմպերով, իսկ բնակելի շենքերի շինարարության հատվածն ամենամեծ չափով է անկում ապրել: Նման անկման պատճառը տնտեսական միջավայրի կտրուկ փոփոխությունն է: Տնտեսական ցուցանիշների վերլուծությունը հաստատում է, որ խոր անկում է արձանագրվել նաև այլ ճյուղերում, մասնավորապես՝ 2009-ին գրանցվել է իրական ՀՆԱ 14,1% անկում, որին հաջորդել է դանդաղ վերականգնում՝ սկսած 2010 թ. (2010-ին ՀՆԱ հավելվածը նախորդ տարվա նկատմամբ կազմել է 2.2%, 2011 թ.՝ 4,7%): Բավականին զգալի էր 2012 թ. ՀՆԱ աճը՝ 7,2%, սակայն դա դեռևս բավարար չէր՝ հասնելու 2008 թ. մակարդակին: Այս ամենին զուգահեռ, 2009 թ. մարտին ազգային արժույթը արժեզրկվեց մոտ 20%-ով, ինչի հետևանքով 1 շնչին բաժին ընկնող ընթացիկ դոլարային գներով արտահայտված, ՀՆԱ-ն նվազեց 25,6-ով՝ կազմելով 2913 ԱՄՆ դոլար (գծապատկեր 3):

Գծապատկեր 3. Մեկ շնչին բաժին ընկնող ՀՆԱ (ԱՄՆ դոլար)

Ինչպես երևում է աղյուսակ 3-ից, մինչև 2008 թվականը շեղվածության չափը շեմային մեծությունից կայուն կերպով նվազել է՝ 2008-ին կազմելով ընդամենը 1,9%: Այս ցուցանիշը հիմնականում արտահայտում է 1 շնչի հաշվով ՀՆԱ այնպիսի մակարդակ, որն ապահովում է յուրաքանչյուր բնակչի

⁴ Այս և հետևյալ բոլոր աղյուսակներում նշված շեղվածության չափը շեմային մեծությունից պյան մեջ «-» նշանն արտահայտում է տնտեսական անվտանգության մակարդակից դրական շեղվածություն, ինչը գնահատվում է 1 միավոր:

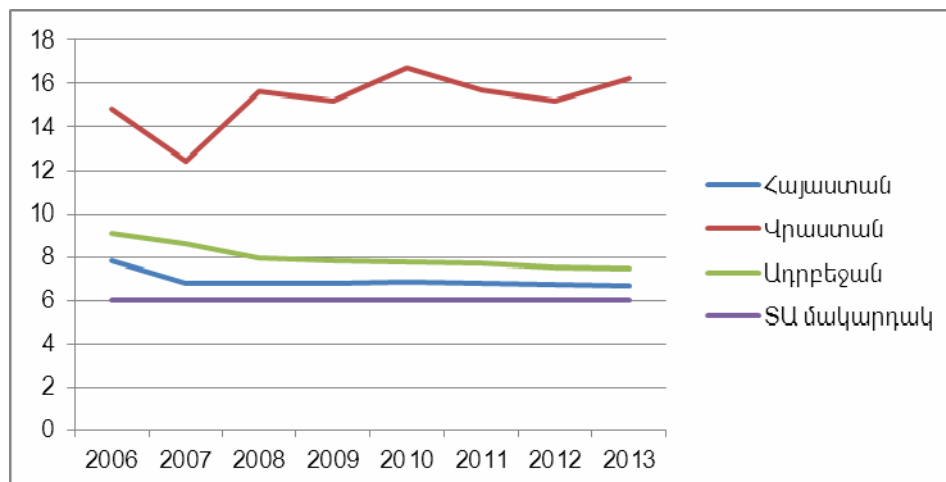
հաշվով նվազագույն պարենային զամբյուղի արժեքի եռապատիկը: Տնտեսական աճի վերականգնմանը զուգահեռ, 2012 և 2013 թթ. շեղվածության չափը կազմել է 22,5 և 22,8%՝ համապատասխանաբար 0,78 և 0,77 միավոր: Հետձգնաժամային փուլում այս ցուցանիշի անկայուն վիճակի պատճառը հիմնականում ազգային արժույթի արժեզրկման հետ կապված ռիսկերն են:

Աղյուսակ 3

1 շնչին բաժին ընկնող ՀՆԱ շեղվածության չափը շեմային մեծությունից և գնահատականը

	Շեղվածության չափը շեմային մեծությունից (%)							Գնահատականը (0-1)						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Հայաստան	21,3	1,9	28,5	24,8	19,3	22,5	22,8	0,79	0,98	0,72	0,76	0,81	0,78	0,77
Վրաստան	40,8	26,9	40,1	37,1	24,1	19,3	17,4	0,59	0,73	0,59	0,62	0,76	0,81	0,83
Ադրբեջան	1,6	-39	-21	-40	-69	-65	-91	0,98	1	1	1	1	1	1

Կենսամակարդակը բնութագրող դեցիլային ցուցանիշով (10% ամենա-հարուստ և 10% ամենաաղքատ ընտանիքների եկամուտների հարաբերությունը), որը կարելի է բնորոշել որպես Ջինիի գործակցի այլընտրանք, տարածաշրջանում ամենաբարենպաստ վիճակը Հայաստանում է, որը 2012 և 2013 թթ. կազմել է, համապատասխանաբար՝ 6,75 և 6,65:

Գծապատկեր 4. Կենսամակարդակը բնութագրող դեցիլային ցուցանիշ

Դիտարկվող ողջ ժամանակաշրջանում այս ցուցանիշի գնահատականը դրսևորել է կայուն, ոչ տատանողական վարքագիծ՝ 2013 թ. շեղվելով ՏԱ մակարդակից 10,8%-ով և կազմել 0,89 (աղյուսակ 4): 2007 թ. 10% ամենահարուստ ընտանիքներին բաժին է ընկել եկամտի 27,6%-ը, իսկ 10% ամենաաղքատ ընտանիքներին՝ 3,54%-ը: 2012 թվականին այս ցուցանիշները համապատասխանաբար կազմել են 25,86% և 3,88%:

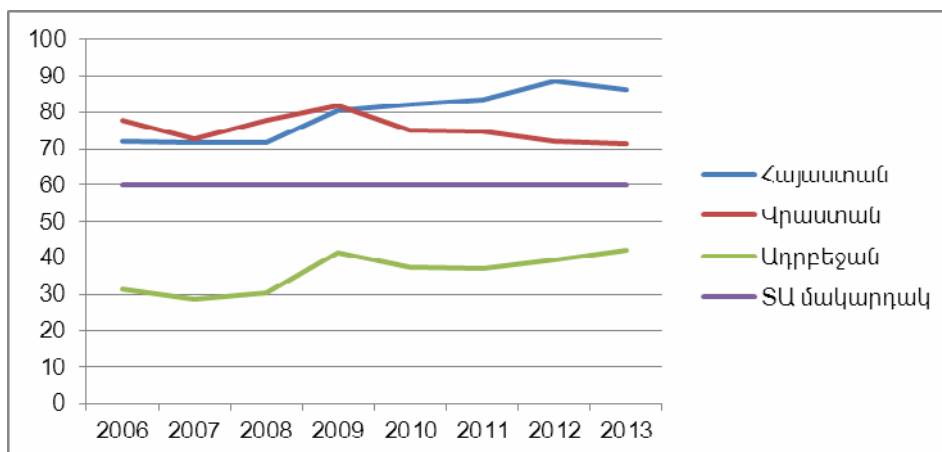
Աղյուսակ 4

Կենսամակարդակը բնութագրող դեցիլային ցուցանիշի շեղվածությունը շեմային մեծությունից և գնահատականը

	Շեղվածության չափը շեմային մեծությունից (%)							Գնահատականը (0-1)						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Հայաստան	13	13,3	13,2	14	13,6	12,5	10,8	0,87	0,87	0,87	0,86	0,87	0,88	0,89
Վրաստան	107	160	153	179	161	153	170	0	0	0	0	0	0	0
Ադրբեջան	43,2	32,8	30,2	29,3	28,2	25,5	24,8	0,57	0,67	0,7	0,71	0,72	0,75	0,75

Ճգնաժամային՝ 2009 թվականին վերջնական սպառումն իրական արտահայտությամբ նվազել է ընդամենը 4%-ով՝ 14,1% տնտեսական անկման պայմաններում, ինչը պայմանավորված է հարստության էֆեկտով: 2010 թվականից սկսած՝ վերջնական սպառման ցուցանիշը սկսել է աճել, ընդ որում, 2010 թվականին տնօրինվող եկամտի իրական աճի համեմատությամբ առաջանցիկ է աճել, իսկ 2011 թվականին աճել է 3,4%-ով՝ տնօրինվող իրական եկամտի 5,5% աճի պայմաններում. փաստորեն, տեղի է ունեցել խնայողությունների աճ: 2012 թվականին վերջնական սպառումն իրական արտահայտությամբ աճել է 6,7%-ով, որը պայմանավորված է հիմնականում մասնավոր սպառման շուրջ 7,9% աճով, իսկ պետական սպառումը նվազել է 2,6%-ով: Վերջնական սպառման կառուցվածքում պետական և մասնավոր սպառման տեսակարար կշիռները 2012 թվականի նույն ժամանակահատվածում կազմել են, համապատասխանաբար՝ 12,6 և 86,2%:

Մինչև 2008 թ. շեղվածությունը շեմային ցուցանիշից կայուն կերպով նվազել է՝ 2008-ին շեղվելով SU մակարդակից 19,3%-ով: 2009 թ. սկսած՝ այս ցուցանիշի մասով միշտ տեղի է ունեցել վատթարացում, իսկ 2012 թ. շեղվածության չափը հասել է աննախադեպ բարձր մակարդակի՝ 47,3%-ի, գնահատականը նույն տարվա համար եղել է 0,53 միավոր (աղյուսակ 5): Նշենք, որ 2013 թ. աննշան է նվազել մասնավոր սպառման կշիռը ՀՆԱ-ում՝ կազմելով 86,2%:

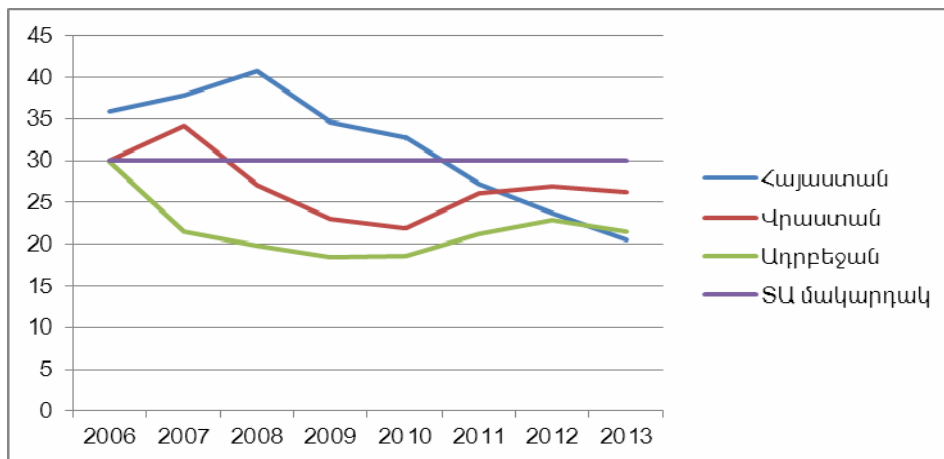
Գծապատկեր 5. Տնային տնտեսությունների վերջնական սպառման ծախսերի տեսակարար կշիռը ՀՆԱ-ում (%)

Աղյուսակ 5

Տնային տնտեսությունների վերջնական սպառման շեղումը շենային մեծությունից և գնահատականը

	Շեղվածության չափը շենային մեծությունից (%)							Գնահատականը (0-1)						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Հայաստան	19,3	19,3	33,8	36,6	39,3	47,3	43,6	0,81	0,81	0,66	0,64	0,61	0,53	0,56
Վրաստան	21,3	29,8	36,1	25,1	24,8	20,3	19,1	0,79	0,70	0,64	0,75	0,75	0,8	0,81
Ադրբեջան	-52	-49	-31	-37	-38	-34	-32	1	1	1	1	1	1	1

2008 թվականից հետո ՀՀ-ում ներդրումների ցուցանիշը ևս նվազել է: Ճգնաժամային 2009-ին այն ինքնաբերաբար դեռևս բարձր էր՝ 34,6%, սակայն ներդրումների նվազումն ավելի շարունակական բնույթ ստացավ: 2011 թ. այդ ցուցանիշն իջավ 27,3%-ով, 2012 թ.՝ 23,7%-ով (գծապատկեր 6): Միջնաժամկետ ծախսային ծրագրով (2011–13 թթ.) կանխատեսվեց, որ 2013-ին ներդրումների մակարդակը փոքր-ինչ կվերականգնվի, սակայն տեղի ունեցավ հակառակը: Հայաստանը տնտեսական ճգնաժամից դուրս է եկել, սակայն ներդրումային ակտիվությունը չի վերականգնվում:

Գծապատկեր 6. Ներդրումների ծավալը ՀՆԱ-ում (%)

Ներդրումների ֆինանսավորման խնդիրն առաջուր լուծված չէ: Թեև վարկերի կշիռը ՀՆԱ-ում արդեն գերազանցում է 36%-ը (2010 թ. 27% էր), սակայն վարկերի աճի հիմնական լոկոմոտիվը սպառողական նշանակության վարկերն են: Այսինքն՝ Հայաստանում տնտեսական մոդելը կորցրել է աճի ուղղվածությունը, վերածվել է սպառողական մոդելի՝ այստեղից բխող բոլոր հետևանքներով: Սպառողական տնտեսական մոդելներն առավել զգայուն են ճգնաժամերի նկատմամբ, քանի որ ճգնաժամին հակադրվող ռեսուրսը փոքր է:

2012 և 2013 թթ. նույն տեմպերով ներդրումները նվազել են՝ շեղվելով ՏԱ մակարդակի շենից 21 և 31,6%-ով, համապատասխանաբար՝ 0,79 և 0,69 գնահատականներով:

Աղյուսակ 6

Ներդրումների շեղվածության չափը շենային մեծությունից և գնահատականը

	Շեղվածության չափը շենային մեծությունից (%)							Գնահատականը (0-1)						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Հայաստան	-26	-36	-15	-9,3	9	21	31,6	1	1	1	1	0,91	0,79	0,69
Վրաստան	-13	9,8	56,3	27	13	10,3	12,6	1	0,91	0,44	0,73	0,87	0,9	0,87
Ադրբեջան	28,3	34	38,8	38,2	29,4	23,7	28	0,72	0,66	0,61	0,62	0,71	0,72	0,72

Ինչպես հայտնի է, տնտեսության բարձր և կայուն աճը նախադրյալներ է ստեղծում կենսամակարդակի բարձրացման և աղքատության նվազեցման համար: Միևնույն ժամանակ, աղքատության կրճատման աստիճանը կախված է այն բանից, թե զուգորդվե՞լ է տնտեսական աճը եկամուտների բաշխվածության փոփոխությամբ: Դա, իհարկե, կախված է նաև եկամուտներից, առկա ռեսուրսներում և հնարավորություններում նախնական անհավասարությունից, որը, իր հերթին, սակավ ապահովվածներին զրկում են տնտեսական աճի պտուղներից օգտվելու հնարավորություններից:

Բնակչության բարեկեցության, կենսամակարդակի գնահատման կարևոր ցուցանիշ է համարվում տվյալ երկրում աղքատության մակարդակը: Աղքատությունն արտահայտվում է տարբեր ձևերով և շոշափում կյանքի տարբեր կողմերը՝ սպառում, պարենային անվտանգություն, առողջություն, կրթություն, իրավունքներ (ներառյալ՝ ծայնի), անվտանգություն, արժանապատվություն և արժանապատիվ աշխատանք:

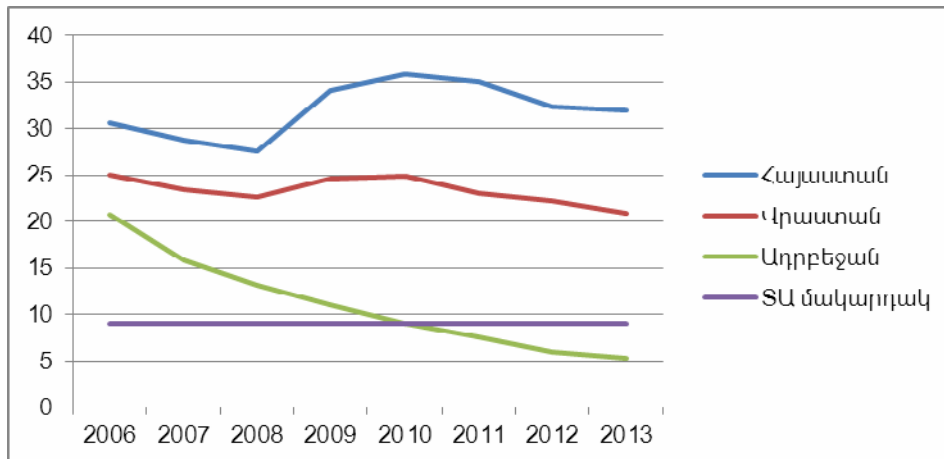
Մինչև 2008 թվականը աղքատության մակարդակը Հայաստանում կայուն կերպով նվազել է՝ 2008-ին կազմելով 27,6%: 2009 թ. 14,1% տնտեսական անկման և մասնավոր տրանսֆերտների կրճատման հետևանքով աղքատությունն աճել է 23,5%-ով՝ 2009-ին կազմելով 34,1%: Հետձգնաժամային տնտեսական աշխուժացմանը զուգահեռ, աղքատության մակարդակը սկսել է նվազել՝ 2013 թ. կազմելով 32%, ինչը էականորեն բարձր է ՏԱ մակարդակից՝ շեղվելով վերջինից 255%-ով (զծապատկեր 7): Իսկ ծայրահեղ աղքատության մակարդակը 2013 թ. կազմել է 2,7%՝ 2008 թ. արձանագրված 1,6%-ի դիմաց:

2011-2012 թթ. այս ցուցանիշի շեղվածությունը շենային մեծությունից եղել է հսկայական՝ 298% և 260%: Դիտարկվող ամբողջ ժամանակաշրջանում դա գնահատվել է 0 միավոր (աղյուսակ 7):

Աղյուսակ 7

Աղքատության մակարդակի շեղվածությունը շենային մեծությունից և գնահատականը

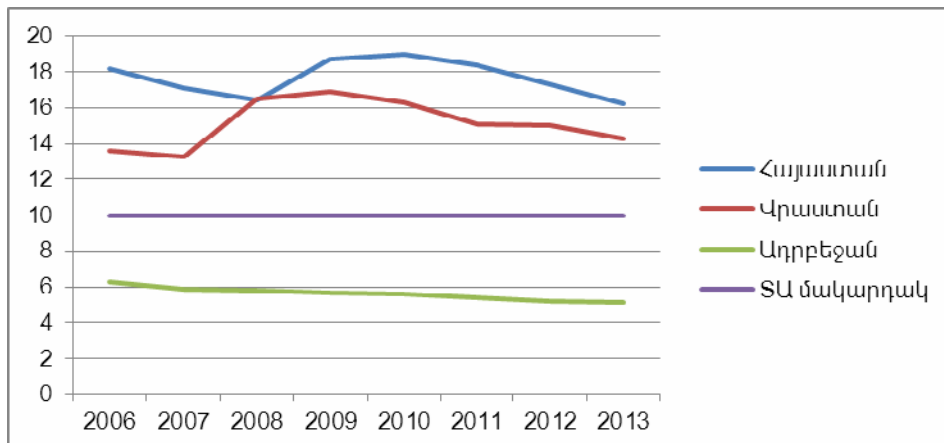
	Շեղվածության չափը շենային մեծությունից (%)							Գնահատականը (0-1)						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Հայաստան	220	206	279	298	298	260	255	0	0	0	0	0	0	0
Վրաստան	160	152	174	176	156	147	132	0	0	0	0	0	0	0
Ադրբեջան	75,5	47	22,2	-1,1	-15	-33	-41	0,25	0,53	0,78	1	1	1	1

Քննարկումներ 7. Աղքատության մակարդակ (%)

Գործազրկության մակարդակը 2009 թվականին աճել է՝ պայմանավորված ֆինանսատնտեսական ճգնաժամով՝ կազմելով 18.4%: Տնտեսության վերականգնմանը զուգընթաց, գործազրկության մակարդակը, 2011 թ. արդյունքներով, նվազել է՝ հասնելով 2009 թվականի համեմատությամբ 0.3 տոկոսային կետով ցածր մակարդակի: 2013 թվականին այն կազմել է 16,2, ինչը նախորդին բարձր է ՏԱ մակարդակից (գծապատկեր 8): Պետք է նշել, որ Հայաստանում գործազրկության մեջ մեծ մասնաբաժին ունի կառուցվածքային գործազրկությունը՝ պայմանավորված աշխատանքային ռեսուրսներում նախկին Խորհրդային Միության մասնագետների առկայությամբ, որոնց որակավորումը չի համապատասխանում ներկայիս շուկայական տնտեսավարման պայմաններին:

Հետճգնաժամային հատվածում թեև գործազրկության շեղվածության չափը ՏԱ մակարդակից՝ 90%-ից նվազել է 2013 թ. կազմել է 62%, բայց դա դեռևս բավականին զգալի ցուցանիշ է. 2012 և 2013 թթ. գնահատվել են, համապատասխանաբար՝ 0,23 և 0,38 (աղյուսակ 8):

Քննարկումներ 8. Գործազրկության մակարդակ⁵

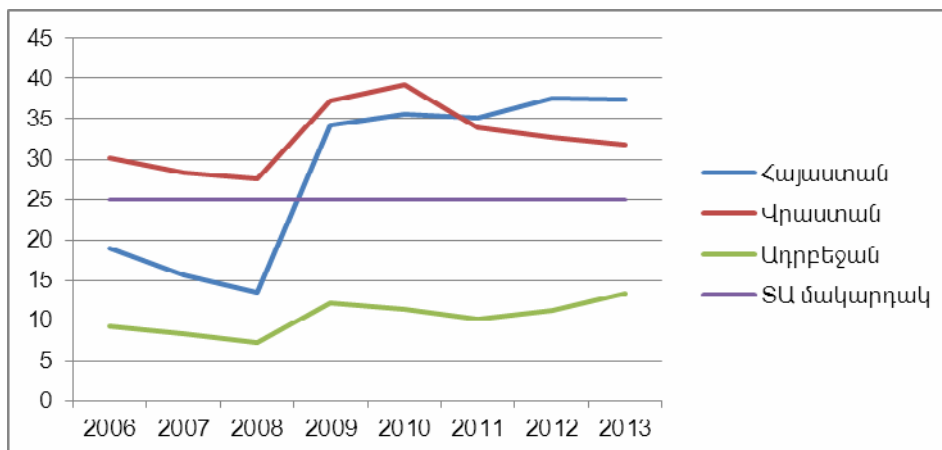
⁵ Ադրբեջանում գործազրկության ցուցանիշում ներառվում է այն մարդկանց թիվը, ովքեր հաշվառված են զբաղվածության պետական ծառայությունում:

Աղյուսակ 8

Գործազրկության մակարդակի շեղվածությունը շեմային մեծությունից և գնահատականը

	Շեղվածության չափը շեմային մեծությունից (%)							Գնահատականը (0-1)						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Հայաստան	71	64	87	90	84	73	62	0,29	0,36	0,13	0,1	0,16	0,23	0,38
Վրաստան	33	65	69	63	51	50	43	0,67	0,35	0,31	0,37	0,49	0,5	0,57
Ադրբեջան	-41	-42	-43	-44	-46	-48	-49	1	1	1	1	1	1	1

Մինչև 2008 թվականը Հայաստանի արտաքին պարտքը կայուն կերպով նվազում էր: 2009 թ. դեկտեմբերի 31-ի դրությամբ ՀՀ պետական պարտքը կազմել է 1,270.7 մլրդ դրամ (3,362.7 մլն ԱՄՆ դոլար)՝ նախորդ տարվա համեմատությամբ աճելով 686.1 մլրդ դրամով (1,456.7 մլն ԱՄՆ դոլարով): Նախորդ տարվա համեմատությամբ ՀՀ պետական պարտքի աճը պայմանավորված է եղել համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամով և ՀՀ տնտեսության վրա վերջինիս ազդեցությամբ: Նման պարագայում ՀՀ Կառավարությունը ստիպված եղավ 2009 թ. ընթացքում ներքին և արտաքին աղբյուրներից ներգրավել պետական բյուջեով նախատեսվածից 365.2 մլրդ դրամով ավելի փոխառու միջոցներ: Այսպես՝ ներքին աղբյուրներից ներգրավված փոխառու միջոցների հաշվին պետբյուջեի պակասուրդը ֆինանսավորվել է 42.2 մլրդ դրամով, որը ՀՀ 2009 թ. պետական բյուջեով նախատեսված ցուցանիշից ավելի է 18.5 մլրդ դրամով: Արտաքին աղբյուրներից ներգրավված փոխառու միջոցների հաշվին պետբյուջեի պակասուրդը ֆինանսավորվել է 389.3 մլրդ դրամով, որը ՀՀ 2009 թ. պետական բյուջեով նախատեսված ցուցանիշից ավելի է 346.7 մլրդ դրամով: 2009 թվականի վերջին արտաքին պետական պարտքը կազմել է ՀՆԱ 33,4%՝ ձեռքբերվել ՏԱ մակարդակի գիծը (գծապատկեր 9):

Գծապատկեր 9. Արտաքին պարտքը ՀՆԱ-ում (%)

ՀՀ արտաքին պետական պարտքի կառավարման տեսանկյունից 2013 թվականին չարունակվել են դեռևս 2009 թվականին արձանագրված միտումները: 2013-ին ՀՀ արտաքին պարտքն աճել է 3,3 տոկոսով: ՀՀ արտաքին

պետական պարտքի կառուցվածքում, 2012 թ. տարեվերջի համեմատությամբ, 5,2 տոկոսային կետով նվազել է ՀՀ ԿԲ արտաքին պարտքի կշիռը: ՀՀ Կառավարության պարտքն աճել է 5,2 տոկոսով՝ 3143,7 միլիոն ԱՄՆ դոլարից հասնելով 3307,1 միլիոն ԱՄՆ դոլարի, իսկ ՀՀ ԿԲ պարտքը նվազել է 14,5 տոկոսով՝ 594,6 միլիոն ԱՄՆ դոլարից հասնելով 508,3 միլիոն ԱՄՆ դոլարի:

Մինչև 2008 թ. Հայաստանի արտաքին պարտքը գտնվել է ՏԱ գծից ցած: 2008-ին դրական շեղվածությունը կազմել է 46 տոկոս, և մենք գնահատել ենք 1 միավոր: 2009-ից մինչև 2012 թ. շեղվածությունը շեմային մեծությունից անընդհատ աճել է՝ 37,2%-ից հասնելով 50,4%-ի, իսկ 2013-ին փոքր-ինչ նվազել է՝ կազմելով 49,6%: 2013-ին այս ցուցանիշը գնահատվել է 0,5 միավոր (աղյուսակ 9):

Աղյուսակ 9

Արտաքին պարտքի շեղվածությունը շեմային մեծությունից և գնահատականը

	Շեղվածության չափը շեմային մեծությունից (%)							Գնահատականը (0-1)						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Հայաստան	-37	-46	37,2	42,4	40,8	50,4	49,6	1	1	0,63	0,58	0,59	0,51	0,5
Վրաստան	13,2	10,4	49,2	56,8	35,6	30,8	27,2	0,87	0,9	0,51	0,43	0,64	0,69	0,73
Ադրբեջան	-66	-70	-51	-54	-59	-55	-53	1	1	1	1	1	1	1

ՏԱ վրա ազդող գործոնների՝ համապատասխան մակարդակից շուրջ 36% շեղվածություն ունենք կրթության վրա կատարվող ծախսերի առումով, արդյունաբերական արտադրության մեջ մեքենաշինության տեսակարար կշռի ցուցանիշի մասով՝ մոտ 90% շեղվածություն ՏԱ մակարդակից, դրամական զանգվածը ՀՆԱ-ում ցուցանիշով՝ 29,6%, ներմուծման տեսակարար կշիռը ներքին սպառման մեջ ցուցանիշի առումով՝ 18,3%⁶: Թերևս տնտեսական անվտանգության ապահովման ամենակարևոր ցուցանիշներից մեկը՝ գիտության վրա կատարվող ծախսերը ՀՆԱ-ում, գտնվում է առավել անբարենպաստ վիճակում. 2013 թ. կազմել է ՀՆԱ 0,27%-ը:

⁶ Այս ցուցանիշը հաշվարկվել է ՀՀ ԿԲ դրամավարկային քաղաքականության վարչությունում, սակայն պաշտոնապես հրապարակված չէ: Ցուցանիշում ներառված չեն գազը և էլեկտրաէներգիան:

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

	Հայաստան		21,9	19,8	25,9	26,3	29,8	33,7	35,2	56,2	60,4	48,2	47,4	40,4	32,6	29,6	0,44	0,40	0,52	0,53	0,6	0,68	0,7
	Վրաստան		24,1	23,2	26,5	29,9	29,1	30,2	33,5	51,8	53,6	47	40,2	41,8	39,6	33	0,48	0,46	0,53	0,60	0,58	0,61	0,67
	Ադրբեջան		20,8	21,6	23,8	24,7	26,7	31	32,1	58,4	56,8	52,4	50,6	46,6	38	35,8	0,42	0,44	0,48	0,50	0,54	0,62	0,64

18	Ներմուծման տեսակարար կշիռը ներքին սպառման մեջ (%)	ոչ ավելի, քան 30%																					
	Հայաստան		38,6	38,6	38,6	35,5	35,5	35,5	35,5	28,6	28,6	28,6	18,3	18,3	18,3	18,3	0,71	0,71	0,71	0,82	0,82	0,82	0,82
	Վրաստան		41,2	41,2	43,4	43,4	43,4	43,4	43,4	37,3	37,3	44	44	44	44	44	0,63	0,63	0,54	0,54	0,54	0,54	0,54
	Ադրբեջան		27,1	27,1	25,2	25,2	25,2	25,2	25,2	-9,6	-9,6	-16	-16	-16	-16	-16	1	1	1	1	1	1	1

SU համաթիվը

	Հայաստան																0,707	0,695	0,591	0,677	0,652	0,674	0,656
	Վրաստան																0,631	0,531	0,518	0,596	0,611	0,639	0,625
	Ադրբեջան																0,649	0,669	0,748	0,753	0,689	0,735	0,768

АЗАТ КАЛАНТАРЯН

*Доцент кафедры "Микроэкономики и организации
предпринимательской деятельности" АГЭУ,
кандидат экономических наук*

АЙКАЗ ИГИТЯН

*Аспирант кафедры "Микроэкономики и организации
предпринимательской деятельности" АГЭУ*

Оценка текущей экономической безопасности

Армении. Важным фактором экономического развития страны является наблюдательный мониторинг его безопасности, как фактор обеспечения стабильности системы при экономических кризисах, внешних и внутренних неблагоприятных сотресениях экономики. В этой статье с применением метода Сергея Глазьева мы вычислили индекс экономической безопасности Армении и исследовали поведение образующих этот индекс переменных, а также их отклонение от экономически безопасного состояния.

AZAT KALANTARYAN

*Associate Professor at the Chair of "Microeconomics and
Organization of Entrepreneurial Activities" at ASUE, PhD in Economics*

HAYKAZ IGITYAN

*Post-graduate at the Chair of "Microeconomics and
Organization of Entrepreneurial Activities" at ASUE*

Estimation of Current Economic Security of Armenia.

One of the key factors of economic security of the country is observational monitoring of its security as a factor for stability of the system during economic crises, external and internal shocks for the economy. In this paper, using the method of Sergey Glazev, we calculated the index of economic security of Armenia and discussed the behavior of the key variables included in the index, and their departure from the economically secure state.